

DIN CORRESPONDENȚA INEDITĂ

N. TONITZA — E. ISAC, A. POPP

Printre artiști plastici de seamă cu care pictorul sătmărean — Aurel Popp, în decursul timpului, a legat strînsă prietenie și a purtat o prodigioasă corespondență a fost N. Tonitza — personalitate proeminentă a culturii românești.

Corespondența adresată pictorului A. Popp de către pictorul N. Tonitza datează din anul 1921, după ce cei doi artiști se întîlnesc în 1920 la București. Spre sfîrșitul aceluiași an sau în primele zile ale anului viitor, 1921, N. Tonitza face o vizită în atelierul prietenului său — Aurel Popp.

Din această prietenie sinceră ne-au rămas ca documente inedite 11 scrisori adresate de Tonitza lui Aurel Popp în perioada 1921—1926 și scrisorile lui Aurel Popp adresate către Tonitza, care în prezent sînt în posesia Muzeului de istorie Satu Mare.

N. Tonitza a vizitat de mai multe ori atelierul lui A. Popp, a publicat însemnări, aprecieri asupra pictorului, fiind totodată singurul contemporan care a descoperit în arta lui Aurel Popp problemele sociale și i-a acordat toată încrederea.

Tonitza apreciînd arta lui A. Popp îi scria: „Se cuvinea să-ți scriu mai din vreme și mai des, fiindcă ești mai bătrîn ca mine, iar în Artă apostolatul tău a adus roade mai bogate neamului acestuia de oameni.” (24 aprilie 1921).

Despre o vizită făcută la Satu Mare în atelierul pictorului Tonitza scrie cu o mare satisfacție: „Deabea ajuns acasă, mă grăbesc să-ți scriu ție mai întîi, ca celui mai drag... Păstrez de la voi una din cele mai frumoase amintiri din viața mea. O spun asta fără nici un pic de afecțiune formalistică... O dată cu această scrisoare îți alăturerez cîte-va desene ușoare pentru olăria ta...”, ajutîndu-l pe A. Popp în munca sa de olar.

O altă figură eminentă a culturii românești din Transilvania cu care A. Popp a purtat o rodnică corespondență este poetul E. Isac.

Din această prietenie sinceră ne-au rămas 16 scrisori inedite, adresate de poet lui A. Popp, în perioada anilor 1921—1933, 11 cărți poștale,

5 ilustrate, 2 cărți de vizită și o telegramă; copiile scrisorilor adresate de A. Popp către E. Isac, aflate în prezent în posesia Muzeului de istorie Satu Mare.

Toată această corespondență inedită — îl caracterizează pe poet, pe atunci inspectorul teatrelor din Banat și Transilvania — ca pe un înflăcărat propagandist și agitator cultural, care a luptat neobosit pentru „ridicarea produsului artei românești”, cu alte cuvinte a militat pentru o artă realistă, de un nivel artistic superior. Totodată scrisorile reflectă felul în care E. Isac a lăudat și susținut talentele adevărate; nepăsarea și disprețul ce le manifesta regimul burghezo-moșieresc față de artiști progresiști și de arta lor; entuziasmul și însuflețirea cu care poetul mobiliza pe artiștii plastici la demascarea regimului burghez; priceperea sa de a folosi toate posibilitățile ce se iveau pentru manifestarea artei progresiste.

Cîteva scrisori ne vorbesc despre prietenia ce s-a încheiat între acești doi artiști de seamă, între care, după cum mărturisește E. Isac, nu au existat divergențe în artă. Într-o scrisoare din 1933, cerîndu-i lui A. Popp executarea unei coperti pentru poemele sale în proză, E. Isac face și o apreciere asupra operei acestuia, spunînd că „este aproape de suflul modern, chinat și torturat” (proletariatul n.a.). Cum este și firesc corespondența reflectă și viața pur personală a poetului.¹

I. URSU (Satu Mare), I. IURAȘCIUC (Satu Mare)

*
* *

Publicăm mai jos cîteva scrisori sau fragmente din scrisori, respectînd ortografia autorilor lor.

Dragă Aurel Pop, 10 aug. (?)

Poți crede, că nimeni nu a preciază mai cu multă căldură talentul ca mine.

Dar ști prea bine în ce împrejurări ignobile trăim și cît de năpăstuită este arta. Chiar de-asta solicit participarea D-tale la Congres. În cazul cînd renunți la artă, vei face o greșeală — căci avînd prilej să vorbești, amuțești chiar atunci, cînd ar trebui să susții sus și tare ideia progresului. Gîndește-te Dragă Aurel Pop și vino cu mine! Soția mea zace încă tot grea bolnavă și mii de lucruri triste alături de aceste. Iar Dta artistul căreia îi datorez respect — lovești poate nedrept în sufletul meu. Nu tot depinde de om, ci omul depinde de împrejurări. Asta o ști și Dta Drgă Aurel și totuși ești amar.

5 ilustrate, 2 cărți de vizită și o telegramă; copiile scrisorilor adresate de A. Popp către E. Isac, aflate în prezent în posesia Muzeului de istorie Satu Mare.

Toată această corespondență inedită — îl caracterizează pe poet, pe atunci inspectorul teatrelor din Banat și Transilvania — ca pe un înflăcărat propagandist și agitator cultural, care a luptat neobosit pentru „ridicarea produsului artei românești”, cu alte cuvinte a militat pentru o artă realistă, de un nivel artistic superior. Totodată scrisorile reflectă felul în care E. Isac a lăudat și susținut talentele adevărate; nepăsarea și disprețul ce le manifesta regimul burghezo-moșieresc față de artiști progresiști și de arta lor; entuziasmul și însuflețirea cu care poetul mobiliza pe artiștii plastici la demascarea regimului burghez; priceperea sa de a folosi toate posibilitățile ce se iveau pentru manifestarea artei progresiste.

Cîteva scrisori ne vorbesc despre prietenia ce s-a încheiat între acești doi artiști de seamă, între care, după cum mărturisește E. Isac, nu au existat divergențe în artă. Într-o scrisoare din 1933, cerîndu-i lui A. Popp executarea unei coperti pentru poemele sale în proză, E. Isac face și o apreciere asupra operei acestuia, spunînd că „este aproape de suflul modern, chinuit și torturat” (proletariatul n.a.). Cum este și firesc corespondența reflectă și viața pur personală a poetului.¹

I. URSU (Satu Mare), I. IURĂȘCIUC (Satu Mare)

*
* *
*

Publicăm mai jos cîteva scrisori sau fragmente din scrisori, respectînd ortografia autorilor lor.

Dragă Aurel Pop, 10 aug. (?)

Poți crede, că nimeni nu a preciază mai cu multă căldură talentul ca mine.

Dar și prea bine în ce împrejurări ignobile trăim și cît de năpăstuită este arta. Chiar de-asta solicit participarea D-tale la Congres. În cazul cînd renunți la artă, vei face o greșală — căci avînd prilej să vorbești, amuțești chiar atunci, cînd ar trebui să susții sus și tare ideea progresului. Gîndește-te Dragă Aurel Pop și vino cu mine! Soția mea zace încă tot grea bolnavă și mii de lucruri triste alături de aceste. Iar Dta artistul căreia îi datorez respect — lovești poate nedrept în sufletul meu. Nu tot depinde de om, ci omul depinde de împrejurări. Asta o ști și Dta Drgă Aurel și totuși ești amar.

Pentru o activitate uriașe, cum este a artei în Ardeal, nu ajunge numai un om, și Dta ști cât de părăsit sînt! Căci eu am să sufăr nesuccesele, ca alții să încaseze succesele! Cred că și asta o ști?

Cu drag al Dtale

Emil Isac

11 Martie (1921)

Dragă Dle Pop, Te asiguri, că voi face tot posibilul ca Goga să vă satisfacă cu crearea unei Academii de artă. — Succesul Dtale este tot mai mare. Toată presa te-a vorbit de bine. Noroc pentru noi Românii, că te-am putut avea. Cu drag al Dtale

Emil Isac

4 Martie (1921)

Dlui Aurel Pop
artist pictor Satu Mare
Dragă Dle Pop,

Mă întorc azi din București.
Ministrul Goga este încîntat de Dta și mi-a
promis, că peste 2 săpt. vine la Cluj, cînd
îți va reține pe seama Statului vre-un tablou.
Mă bucur de entusiasta primire ce ți-a
făcut-o întreaga presă și doresc, ca să
ridici produsul artei românești cu talentul Dtale

Cu drag Emil Isac

Cluj la 27 Jan (?)

Dragă Aurel Pop,

Cuvintele Dtale eșite dintr'un
suflot mare și nobil —
nu le voi uita niciodată.
Te rog, să fi aproape
de mine pentru totdeauna.
Și să fi convins, că nimic
mai prețios pentru mine ca iubirea.

Cu drag al Dtale cu totul sdrobît

Emil Isac

22 Iun. 1929

Iubite Aurel Pop,

Am fost aproape 4 luni greu bolnav,
și sînt încă și azi, așa încît din această cauză n-am putut
participa la ședința Comitetului.
M-ar interesa însă să știu dacă Dta ai luat parte la concurs?
Dta cunoști părerea mea ce-o am
față de arta ce-o reprezînți, așa încît
este inutil să te asigur, că voii lua
ori de cîte ori mi se va da prilejul,
apărarea prestigiului artiștilor noștri din
Ardeal. Și cred că ni se va da în curînd prilejul!
Ce mai faci, cum o mai duci?

Cu vechea admirație al Dtale Emil Isac

Iubite Aurel Pop,

14 Aug. (1929).

Am venit aici, deoarece de vre-o 2
ani sufăr de un catarh prost (poate aducător de somn etern).
Vezi, nu numai Dta te poți căi de „nedreptatea” soartei.
Să sperăm însă că totuși ne vom mai
vedea. Ar fi bine să-mi spui părerea
de noua alcătuire artistică din Cluj.
Sînt multe și frumoase impresiile ce le
poți culege aici, în poalele munților,
ascultînd eterna poveste — a codrilor care
nu mai contenește și neliniștea valurilor,
care nu aduc de cît plîns.

În cazul cînd aș trece pe la Halmei
(pe la sfîrșitul lunei) Te voi
aviza, să mă poți vedea. Scrie-mi!

Te salută cu drag Emil Isac

10.IV(?)

Dragă Aurel,

Sînt tot pe drumuri și zilele
trecute era gata bagajul și pentru Satu Mare. Nu este
imposibil să vin totuși la Satu Mare, cînd firește
ți-aș putea vorbi.
M-ar interesa mult să știu, ai trimis ceva pentru
Salonul oficial? Știu că Dta disprețuiești obiceiurile

22 Jiun. 1929

Iubite Aurel Pop,

Am fost aproape 4 luni greu bolnav,
și sînt încă și azi, așa încît din această cauză n-am putut
participa la ședința Comitetului.
M-ar interesa însă să știu dacă Dta ai luat parte la concurs?
Dta cunoști părerea mea ce-o am
față de arta ce-o reprezînți, așa încît
este inutil să te asigur, că voii lua
ori de cîte ori mi se va da prilejul,
apărarea prestigiului artiștilor noștri din
Ardeal. Și cred că ni se va da în curînd prilejul!
Ce mai faci, cum o mai duci?

Cu vechea admirație al Dtale Emil Isac

Iubite Aurel Pop,

14 Aug. (1929).

Am venit aici, deoarece de vre-o 2
ani sufăr de un catarh prost (poate aducător de somn etern).
Vezi, nu numai Dta te poți căi de „nedreptatea” soartei.
Să sperăm însă că totuși ne vom mai
vedea. Ar fi bine să-mi spui părerea
de noua alcătuire artistică din Cluj.
Sînt multe și frumoase impresiile ce le
poți culege aici, în poalele munților,
ascultînd eterna poveste — a codrilor care
nu mai conținește și neliniștea valurilor,
care nu aduc de cît plîns.

În cazul cînd aș trece pe la Halmei
(pe la sfîrșitul lunei) Te voi
aviza, să mă poți vedea. Scrie-mi!

Te salută cu drag Emil Isac

10.IV(?)

Dragă Aurel,

Sînt tot pe drumuri și zilele
trecute era gata bagajul și pentru Satu Mare. Nu este
imposibil să vin totuși la Satu Mare, cînd firește
ți-aș putea vorbi.
M-ar interesa mult să știu, ai trimes ceva pentru
Salonul oficial? Știu că Dta disprețuiești obiceiurile

convenționale, dar chiar pentru respectul robustului Dtale talent, ar trebui să te arăți din cînd în cînd muritorilor profani.

Scrie-mi cit de des și cit de mult

al Dtale Emil Isac

17 Oct. 1931

Dragă Aurel, Ieri a fost vorba de Dta, s-a vorbit de arta Dtale și cum este și firesc, eu am vorbit cu admirația mea statornică față cu minunatul Dtale penel și creion. Te rog scrie-mi ce mai faci, cum o duci? Crede mă că eu te amintesc totdeauna cu stimă și dragoste, păstrînd icoana Dtale sufletească în aceeași seninătate. M-ar interesa să cunosc părerea Dtale despre un pictor tînăr din Baia Mare: Kolozsvári Sándor. Nu spun nimic pînă ce nu-mi spui părerea Dtale. — Zilele trecute a sosit la Cluj profesorul Dr. Petranu, și mă bucur, că am alături iar un om cult, inteligent și înțelegător de artă. Dta ști cît de rari sînt azi prietenii. Și prietenia este mercantilă, nu se mai leagă de cît pe interese josnice. Aștept de la Dta o scrisoare lungă și frumoasă, cum ai obiceiul să scrii. Dl Petranu a fost anul acesta în Suedia, Norvegia Danemarca, Franța etc. și a adus enorm material.

Te salut cu drag E. Isac

Cluj la 5 Martie (?)

Dragă Aurel,

Te rog să mă ierți că nu-ți scriu ceremonial, dar deastădată te rog, să consideri cererea mea ca una pe care-o adresează un artist altuia. Vreau să tipăresc cîteva cîrți, între cele multe un volum de „Poeme în proză de Emil Isac”. Te rog, dacă nu ți este pe greutate, să mă onorezi făcîndu-mi coperta. Firește, cu tuș — condeii și alegorizînd... poesia, pe care Dta o cunoști. Mă adresez cu bunul gînd Dtale, că oricît de nepăsător ar fi față cu alții — să-mi împlinești dorința, mai ales că arta Dta este aproape de sufletul modern, chinuit și torturat. De copertă aș avea în grabă lipsă și dacă cumva o poți face, Te rog, răspunde-mi. O să te bucuri — cred — și Dta cîtîndu-mi confesiile întime.

Cu drag al Dtale Emil Isac

24 aprilie 1921,

Frate Aurel,

Se cuvenea să'ți scriu mai din vreme și mai des, fiindcă ești mai bătrîn ca mine, iar în Artă apostolatul tău a adus roade mai bogate neamului acestuia de oameni. Dar nu m'am învrednicit să'ți scriu, deoarece multe necazuri mărunte, deci mai ucigătoare, m'au hărțuit zi cu zi de cînd nu ne-am mai văzut — și nu mi-au dat răgazul decât numai să țin în suflet, legătura cu prietenii buni de departe. De aceia te rog să mă ierți pentru aparenta mea trîndăvie și să mă socotești tot așa de bun camarad, chiar atunci cînd nu primești nimic de la mine, în scris.

Dar să vin la cele ce voiam să'ți împărtășesc. Mai întăi află că sunt cumplit de acru sufletește fiindcă mediul bucu-reștean mă silește la aceasta.

N'am atelier, nu am monede, n'am pînză. În schimb am veșnic dezgustul de a mă târî într'o lume impestrițată, mînată de un materialism feroce, deci incapabilă să trăiască — măcar din cînd în cînd — clipe de seninătate sufletească, superioare.

Arta — aici pe meleagurile Dâmboviței — e socotită drept un joc, și mimănui nu-i trece prin minte, că ea este, sau s'ar conveni să fie o religie. De aici atențiunea superficială ce se arată artelor în genere.

Cea mai gustată dintre arte, la noi, este aceia care — distrînd — alungă burghezimei noastre durerile surde ale indigestiei.

Iată pentru ce dansurile, muzica (muzica ușurică) și cursele de animale, (stau în Capitala Romîniei pe înălțimi cu mult mai vrednice de stimă decât pictura, arhitectura, sculptura, desenul ori muzica serioasă.

Dar literatura?... este o literatură care are cam tot aceiași legătură cu arta adevărată, cum are d. „democrat” cutare legătură cu sufletul și năzuințele curate ale norodului. Farsă ordină! Cei doi-trei scriitori-artiști sunt acoperiți de indiferență publică.

Triumfătorii se înalță din gloata mediocrității. Și asta în ori ce domeniu de activitate intelectuală.

Atmosfera este, pentru acesta, înfricosătoare aici. Mă simt asfixiat. Ași dori deci să îmi mai prefac duhul înăcrit — să'l primesc. E cu puțință deci să mă avînt prin plaiurile voastre, ca să pot sorbi adînc aer proaspăt, să'mi satur ochii cu chipuri curate și să'mi grijesc urechile (imbuigate de cleiul platitudinii de pe aici) cu leșia înțelepciunii naive din

munții voștri. Ași dori. Dar câte nu dorește omul! Sunt atâtea greutăți care 'mi stau în cale. Voi încerca să le răstorn și să iau fuga peste câmpuri, ca un harmăsar scăpat din închisoarea mucedă a grajdului.

Mi-e dor de soare, de libertatea largă și de trandăvie creatoare. Prea mult mă simt un sclav înlănțuit, încât am început a împrumuta ceva din îndobitocirea acestuia, ceea ce în limbajul curent s'ar putea numi ramolisment cerebral (sau așa ceva).

Dar văd că încep să lunec pe ogorul doftoricesc în care teamă mi-e să nu mă împotmolesc cu rușine. De aceia să'ți vorbesc mai bine de ale noastre.

E vorba de un congres al artiștilor. Pe aici i s'a spus — deja — „Parlamentul Artei”. Ceia ce m'a făcut să bănuiesc că va oglindi mult din „parlamentul” politic, mai cu seamă din mamelucismul acestuia. După cât sunt informat acest congres-parlament e pus la cale de oficialitatea noastră, cu scopul de a face din el o platformă politică unui ministru al Artelor, fost pe vremuri poet, iar actualmente agent politic al unui fost vagmistru.

În aceste condițiuni făcut, congresul n-ar avea nici un rezultat binefăcător pentru Artă și Artiști. Ba, dimpotrivă.

S'ar cădea însă ținerea unui congres al artiștilor, dar născut numai din inițiativa acestora și în afară de ori ce sferă de influență politică, directă sau indirectă. Pentru reușita aceasta se cere însă o prealabilă și intensă popagandă de apropiere între toate elementele din țară și stabilirea unei programe hotărâte, cu aplicări imediate și salvatoare. Dar cine să se ocupe cu treaba asta, așa de grea și complicată? Avem aici în București — de câteva săptămâni — un „sindicat al artiștilor plastici” care ar putea să se înhame la o astfel de muncă uriașă. Nu cred să poată nici el izbuti, fiindcă nu are un organ de comunicare: un ziar sau o revistă a artei, fără de care — am această credință — nu se poate stabili contactul treburilor între toți acei ce luptă pentru triumful Artei, și care sunt împrăstiați la mii de kilometri unul de altul.

Deaceia, în primul rând, e nevoie de o revistă a Artei; oricât de modestă la început, însă care să îndeplinească funcțiunea de câmp de întâlnire a artiștilor și, în același timp, de curier al artelor... Până atunci află că pânză de pictură nu se găsește aici. Eu am pierdut mult din pricina acestei lipse...

Să te las de vreme, cu o frățească strângere de mână².

Al tău,

N. Tonitza

14 oct. 1924

București str. Popa Soare 66

Dragă prietene,

Am primit epistola ta din 9 oct. ca răspuns la cartea mea poștală. Te așteptam cu toții să vii în București și să mai stăm de vorbă, ca înțelepții.

Dacă, întâmplător nu vei avea cum să găzduiești mai bine vom împărți camaradereste divanul din „atelierul” meu.

Dela noi toți, pentru tine și familia ta, cele mai bune prietenii.

N. Tonitza.

Note.

1 Scrisorile au fost publicate parțial de T. Bader, Tonitza inedit, în *Contemporanul*, nr. 32, 1965, 6 aug; ibidem, Popp Aurel és kortársai, în *Korunk*, XXV, 1966 nr. 8.

2. T. Bader, în *Contemporanul*, nr. 32, 1965, 6 aug.

AUS DEM BRIEFWECHSEL A. POPP — E. ISAC — N. TONITZA

(Zusammenfassung)

Die Verfasser befassung sich mit dem Briefwechsel A. Popp — E. Isac — N. Tonitza. Die drei Künstler waren freunde.

Der Briefwechsel mit N. Tonitza — elf Briefe — sind aus den Jahre 1921—1926.

Der Briefwechsel mit E. Isac enthält 16 unveröffentliche Briefe und sind datiert: 1921—1933.